

EESTI KUNSTIAKADEEMIA

Kunstikultuuri teaduskond

Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Kristi Niit

**KAASAEGSE TEATRI KOSTÜÜMIDE KOGUMISE JA SÄILITAMISEGA
SEOTUD PROBLEEMID TEATER NO99
KOSTÜÜMIDE NÄITEL**

Bakalaureusetöö

Juhendajad:

Theodora Kormpaki MA

Merike Kallas MA

Tallinn 2020

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et:

1. käesolev bakalaureusetöö on minu isikliku töö tulemus, seda ei ole kellegi teise poolt varem (kaitsmisele) esitatud;
2. kõik bakalaureusetöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd (teosed), olulised seisukohad ja mistahes muudest allikatest pärinevad andmed on bakalaureusetöös nõuetekohaselt viidatud;
3. luban Eesti Kunstiakadeemial avaldada oma bakalaureusetöö repositooriumis, kus see muutub üldsusele kättesaadavaks interneti vahendusel.

Ülaltoodust lähtudes selgitan, et:

- käesoleva bakalaureusetöö koostamise ja selle sisalduvate ja/või kirjeldatud teoste loomisega seotud isiklikud autoriõigused kuuluvad minule kui bakalaureusetöö autorile ja bakalaureusetööga varalisi õigusi kasutatakse vastavalt Eesti Kunstiakadeemias kehtivale korrale;
- kuivõrd repositooriumis avaldatud bakalaureusetöö on võimalik tutvuda piiramatul isikute ringil, eeldan, et minu bakalaureusetööga tutvuja järgib seadusi, muid õigusakte ja häid tavasid heas usus, ausalt ja teiste isikute õigusi austavalt ning hoolivalt.
- Keelatud on käesoleva bakalaureusetöö ja selles sisalduvate ja/või kirjeldatud teoste kopeerimine, plagieerimine ning mistahes muu autoriõigusi rikkuv kasutamine.

(kuupäev)

(bakalaureusetöö autori nimi ja allkiri)

Töö vastab bakalaureusetöö esitatud nõuetele:

(kuupäev)

(bakalaureusetöö juhendaja allkiri, akadeemiline või teaduskraad)

Sisukord

Sisukord	2
Sissejuhatus	3
Kogumispoliitika	5
Kogumispoliitika tähtsus	5
Kogumispoliitika loomine	6
Teater NO99	9
Teatri ajalugu	9
Auhinnad ja märkimisväärsed lavastused	11
Teater NO99 kostüümid Teatri- ja muusikamuuseumis	17
Kostüümikujundus	20
Seitse samuraid	20
Perikles	21
Kuidas seletada pilte surnud jänesele	21
Kõnts	21
ΓΘΠ ehk Garjatsšije estonskije parni	22
Tüdruk, kes otsis oma vendi	22
El Dorado: klounide hävitusretk	23
Hüsteeria	23
“Kuningas Ubu”	24
NO99 kostüümide eripära	26
Praktiline töö	27
Kuningas Ubu kombinesoon	27
Kuningas Ubu keep	28
Kuningas Ubu püksid	29
Kokkuvõte	30
Resümee	32
Kasutatud allikad	33
Kirjalikud allikad	33
Internetiallikad	33
Intervjuud	38
LISA 1	39

Sissejuhatus

Aastatel 2005–2019 tegutses Tallinnas, aadressil Sakala tn 3 Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semperi loodud Teater NO99. Kaasaegse teatri lavastuste eesmärk oli Eesti teatrimaastikku uuendada. Tegutsemisaastate vältel võitsid auhindu nii teatri lavastajad, kunstnikud, näitlejad kui ka tehnilised töötajad. NO99 lavastused olid osa paljudest rahvusvahelistest festivalidest ning koostööd tehti teatrikunstnikega üle maailma. Teatri tegevus lõpetati 2019. aastal ning kõik teatris säilinud kostüümid jõudsid Teatri- ja muusikamuuseumisse.

Käesoleva töö eesmärk oli uurida kostüümi museaaliks muutumist Teater NO99 kostüümide Teatri- ja muusikamuuseumisse arvele võtmise protsessi näitel. Praktilise tööna alustati NO99 kostüümide konserveerimistöödega.

Bakalaureusetöö tugineb osaliselt autori varasemale kursusetööle.¹ Töö esimeses osas on uuritud kogumispoliitika tähtsust muuseumile, olulisemad punktid, mida peaks kogumispoliitika loomisel silmas pidama ning faktorid, mis mõjutavad muuseumide kogumispoliitikaid. See töö osa toetub Eesti Vabariigi muuseumiseadusele,² Marie Malaro artiklile “Collections Management Policies”³ ja Kultuuriministeeriumi kogude poliitika koostamise juhendile.⁴

Töö teises osas on uuritud Teater NO99 ajalugu ning auhinnatud lavastusi, tekst toetub informatsioonile Teatriliidu⁵ ja Teater NO99⁶ kodulehtedel ning artiklitele NO99 lavastustest. Sellele järgneb kirjeldus Teatri- ja muusikamuuseumi objektide arvele võtmise protsessist ning NO99 kostüümide museaalideks saamisest. See töö osa toetub intervjuule Ajaloomuuseumi peavarahoidja Ann Aaresillaga⁷ ning täiendavale informatsioonile koguhoidjalt Marika Palult.⁸ Osaliselt tugineb tekst ka autori kogemustele. Sellele järgnevalt on arutletud NO99 kostüümide väärtustamise küsimuste üle ning autori intervjuu põhjal

¹ K. Niit, juh T. Korpaki, M. Kallas, Teater NO99 kostüümide hoiustamine: kursusetöö, Tallinn 2020.

² Muuseumiseadus. <https://www.riigiteataja.ee/akt/110072013001> (Vaadatud 15. IV 2020).

³ M. Malaro, Collection Management Policies – Collections Management, Ed. A. Fahy. London, New York: Routledge, 1995.

⁴ Kultuuriministeerium, Kogumispoliitika põhialused ja kogude poliitika koostamise juhend 1.0, Tallinn, 2012.

⁵ Eesti Teatriliit. Laureaadid aastate järgi, <http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi> (vaadatud 21. V 2020).

⁶ Teater NO99 <https://no99.ee/> (vaadatud 9. V 2020).

⁷ A. Aaresild, intervjuu. Küsitles autor, 17. V 2020, vt Lisa 1.

⁸ M. Palu, vestlus autoriga 20. V 2020.

Ene-Liis Semperiga⁹ on välja toodud teatri kostüümide ja lavastuste eripärad. Töö teise osa lõpus on peatükk lavastusest “Kuningas Ubu”, mis loob konteksti järgnevas peatükis käsitletud kostüümidele. Peatükk esines algselt autori eelmises kursusetöös.

Viimane peatükk annab ülevaate lavastuse “Kuningas Ubu” kostüümide konserveerimisprotsessi algusest ning pakub välja tulevikus teostatavaid lahendusi.

⁹ E.L. Semper, intervjuu. Küsitles autor, 20. V 2020.

Kogumispoliitika

Kogumispoliitika tähtsus

Reeglina täiendavad muuseumid oma kogusid terve tegutsemisaja vältel. Kuigi muuseumi kõige põhilisem eesmärk võib jääda igaveseks samaks, muutuvad ajaga nii teadus, ühiskond kui ka kogumine. Tänapäeval on muutunud muuseumitel normiks hallata oma kogusid ja nende täiendamist praktiliselt ja süstemaatiliselt. Selle jaoks luuakse igale muuseumile omanäolised kogumispõhimõtted.

Kogumispõhimõtted on muuseumikogu eesmärgipärase täiendamise aluseks olevad suunised, mis annavad muuseumikogu täiendamiseks selged valikukriteeriumid. Kogumispõhimõtete koostamisel lähtutakse olemasoleva muuseumikogu ülevaatest ning juurdekasvuvõimaluste ja säilitustingimuste analüüsist, arvestades muu hulgas seotud muuseumide tegevust.¹⁰

Muuseumid kitsendavad oma kogumisnõudeid, et vältida samalaadsete objektide kordumist muuseumides, mille tõttu võivad muutuda muuseumide kogud ja näitused ühenäoliseks ning kajastada vaid väikest osa minevikust. Kui muuseumid rakendavad spetsiifilisi ja erinevaid nõudeid objektidele, mida nad koguda soovivad, siis laieneb üldiselt objektide varieerumine. Nii on võimalik säilitada tänu mitmekesistele objektidele laiahaardeline ülevaade ajaloost. Vastupidiselt, kitsendades oma kogumisvaldkoda, on võimalik muuseumil selles vallas põhjalikumalt uurimistööd teha. Näiteks, kui muuseum otsustab koguda ainult keraamikat, saab läbi kogu näidata keraamika arengut ja erinevaid vorme palju detailsemalt, kui muuseum, mis kogub ka teisi kunstivorme. Samuti aitab kogumisnõuete spetsiifilisus vähendada kogude massilist suurenemist ning selliste museaalide omandamist, mis pole muuseumile asjakohased. Paljudel muuseumitel on probleeme objektidega, mis on omandatud enne kogumispoliitika välja kujunemist või muutumist ning ei oma tänapäeval muuseumi kollektsiooni arendavat väärtust. Sellistel

¹⁰ Muuseumiseadus, § 2 (4). <https://www.riigiteataja.ee/akt/110072013001> (Vaadatud 15. IV 2020).

objektidel ei puudu tingimata väärtus üldises mõistes, kuid need ei ole kooskõlas muuseumi eesmärgiga ning selle tõttu võivad nad jääda hoidlasse otstarbetult seisma. Marie Malaro väidab oma artiklis kogumispoliitika loomisest, et “ilma selge suunata on halbade otsuste tegemine vältimatu ja muuseumis ei ole paljudele sellistele “vigadele” lihtsat lahendust. Ennetav lähenemine on parim ja soovitatav meetod on kogumispoliitika rakendamine.”¹¹

Kogumispoliitika loomine

Üks tähtsamaid osi kogumispoliitika loomises on muuseumi missiooni defineerimine. Missioon peaks edasi andma muuseumi iseloomu ja põhiväärtused ning välja tooma viisid, kuidas antud muuseum eristub teistest ja on kultuuriväärtuslik.¹² See aitab paika panna põhimõtted, mille järgi muuseum tulevikus tegutseb ja eesmärgid, mida muuseum üritab läbi oma kogu saavutada. Muuseumi missioonist tulenevalt saab luua kriteeriumid, mille põhjal objekte muuseumisse vastu võetakse. Lisaks sellele aitab muuseumi põhimõtete sõnastamine kaasa museaalide üksteisevahelise seostamise ja läbiva konteksti loomisega nii kogus kui ka eksponeerimisel. Tähtis on anda ka ülevaade muuseumi ajaloost, hetkel olemasolevast muuseumi kogust, selle seisukorrast ning sellega seonduvatest tulevikuplaanidest.¹³ Ajalugu kirjeldades on tavapärane välja tuua muuseumi saamislugu ning tähtsamad sündmused, mis on kujundanud muuseumi omadusi ning muutnud antud muuseumi kultuuriväärtuslikuks. Andes ülevaate muuseumi olemasolevast kogust kirjeldatakse muuseumi erinevate valdkondade kogusid ning museaalide liike. Kirjeldatakse ka objektide hoiutingimusi ning ruumilisi võimalusi kogu kasvamiseks. Defineeritakse, milliseid objekte on muuseumil soov edaspidiselt oma kogusse lisada ning millistest objektidest muuseum huvitatud ei ole.

Igal muuseumil on omanäoline kogumispoliitika, mis on tingitud muuseumi ajaloost ja eesmärgist. Lisaks sellele mõjutavad kogumispoliitika kujunemist tingimused muuseumi hoidlates, tööjõu maht ja oskused ning rahalised võimalused. Sellest hoolimata on mõned

¹¹ M. Malaro, *Collection Management Policies – Collections Management*, Ed. A. Fahy. London, New York: Routledge, 1995, lk 11.

¹² Kultuuriministeerium, *Kogumispoliitika põhialused ja kogude poliitika koostamise juhend 1.0*, Tallinn, 2012, lk 4.

¹³ M. Malaro, *Collection Management Policies*, lk 13.

peamised punktid kõikides kogumispõhimõtetes ühtsed. Esiteks peab objekt, mille kogusse lisamist kaalutletakse, olema jõudnud muuseumi seaduslikul teel ning selle päritolu peab olema võimalik tõestada. Objekt peab olema vastavuses muuseumi missiooni ja kogumisplaaniga. Muuseumil peavad olema ka piisavad vahendid objekti hoiustamiseks, konserveerimiseks ja eksponeerimiseks. Kui objekti annetaja seatud tingimused on vastuolus muuseumi põhimõtete või missiooniga võib muuseum objektist keelduda.

Muuseumiseadus kohustab Eesti muuseume järgima kogumiseetikat.¹⁴ Samad põhimõtted leiab ka erinevates kogumispoliitikate koostamise juhenditest.¹⁵ ICOM-i muuseumite eetikakoodeksis on välja toodud ka eetilised põhimõtted, mida peab objekti vastu võtmisel muuseumi järgima. Muuseum ei tohiks vastu võtta objekti, mille saamiseks on kahjustatud muid väärtuseid. Välitööde käigus ei tohi oma algsest leiukohast eemaldada objekti, kui selle tõttu kahjustatakse monumente, arheoloogilise või geoloogilise väärtusega ala või looduslikke kooslusi. Muuseumid ei tohi ka koguda looduskaitseaduse vastaselt omandatud bioloogilise või geoloogilisi objekte. Erilist tähelepanu peab pöörama inimjäänustele ja usulise tähtsusega objektidele. Muuseum võib selliseid objekte vastu võtta vaid juhul, kui on võimalus neid turvaliselt ja lugupidavalt säilitada. Säilitamise ning eksponeerimise käigus peab austama kultuuri, millest objekt pärineb ning arvesse võtma antud kultuuri esindajate soove ja uskumusi. Juhul, kui muuseum on huvitatud objektide kogumisest, mis peavad olema teatud tehniliste või teaduslike protsesside demonstreerimiseks töökorras, võib muuseum kehtestada nende objektide säilitamiseks spetsiaalse reeglistiku.¹⁶ Lisaks nendele kriteeriumitele on vajalik arvestada ka objekti üldist kultuuri väärtust: kas see on eriliselt silmapaistev oma olemuse või ajaloo poolest? Meeles peab pidama ka objekti seisukorda: kui objekt on äärmiselt kahjustatud, siis kas selle potentsiaalne väärtus õigustab selle konserveerimiskulusid?¹⁷

Peale kogumispoliitika loomist peab seda perioodiliselt vastavalt muuseumi arengule muutma ja täiendama. Paljud muuseumid suurenevad aja möödudes oma mahult: muuseum võib kolida või omandada lisaks olemasolevatele pindadele uusi hoidlaid ja eksponeerimisruume. Nii võib tekkida võimalus omandada museaale, mis sobiksid muuseumi

¹⁴ Muuseumiseadus, §5. <https://www.riigiteataja.ee/akt/110072013001> (Vaadatud 15 IV 2020).

¹⁵ Museums and Galleries Commission, Guidelines for a Registration Scheme for Museums in the United Kingdom, Collections Management, Ed. A. Fahy. London, New York: Routledge, 1995, lk 39.

¹⁶ ICOM Code of Ethics for Museums, lk 9-10

<https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/ICOM-code-En-web.pdf> (vaadatud 21. V 2020).

¹⁷ Samas, lk 14.

kogusse, kuid millest on eelnevalt ruumi puuduse tõttu keeldutud. Lisaks ruumide suurusele võivad muutuda ka muuseumi hoiustamis- ja konserveerimisvõimalused. Vana hoidlat renoveerides või uue funktsionaalsema hoidla omandamises võivad paraneda märkimisväärselt hoiustamistingimused ning selle tõttu võib tekkida võimalus muuseumi arvele võtta objekte, mida varasemalt ei oleks olnud võimalik hoidla tingimuste tõttu säilitada. Objektide säilivus sõltub ka muuseumi töötajatest ning kogu suurenemise käigus suureneb tööjõu maht. Muuseumikogu vajab kvalifitseeritud konservaatoreid ja koguhoidjaid. Luues uusi materjale hõlmavaid kogusid nõuab ka vastavaid spetsialiste. Näiteks, kui muuseum on omandanud uue varasemast suurema hoidla, mis võimaldab hoiustada mööblit ning otsustab alustada mööbli kogumist, tekib vajadus ka mööblit tundva koguhoidja ja konservaatori järele. Muuseumid võivad ka üksteisega ühineda, nii väiksemad muuseumid üksteisega kui ka väiksem muuseum suuremaga. Teatri- ja muusikamuuseum on hea näide mõlemast, kuna 1941. aastal ühinesid Teatrimuuseumi Ühing ja Muusikamuuseumi Ühing (eelnevalt Peeter Süda Mälestuste Jäädvustamise Ühing), et luua Teatri- ja muusikamuuseum ning 2019. aastal ühines Teatri- ja muusikamuuseum Eesti Ajaloomuuseumiga.¹⁸

¹⁸ Eesti Ajaloomuuseumi ajalugu, <https://www.ajaloomuuseum.ee/muuseumist/ajalugu/muuseumi-ajalugu> (vaadatud 20. V 2020).

Teater NO99

Teatri ajalugu

1980. aastal asutas Eino Baskin ENSV Riikliku Filharmoonia all tegutseva väikese Vanalinnastudio, kus hakati lavastama komöödiaid. Etendused toimusid algselt Raekoja platsil asuvas Õpetajate majas (Raekoja plats 14). Järk-järgult studio kasvas ning sai 1989. aastal iseseisvaks teatriks. 1999. aastal liikus Vanalinnastudio püsivalt Sakala 3 hoonesse, kus toimusid etendused teatri tegevusaja lõpuni. 2001. aastaks oli Vanalinnastudio sattunud raskustesse. Pealavastaja Roman Baskini etendused olid rahva seas ebapopulaarsed ning viisid teatri võlgadesse.¹⁹ 2002. aastal sai Vanalinnastudio direktoriks Anne Veesaar, kes tegi muudatusi lavastamise protsessis ning tõi teatri repertuaari muusikale. Veesaar palkas teatriväliseid näitlejaid, lavastajaid ja kunstnikke, kes aitasid luua populaarseid ja laialdaselt kiidetud lavastusi, kuid viisid teatri sellest hoolimata miljonites kroonides võlgadesse.²⁰ 2005. aastal sai Vanalinnastudio juhiks Tiit Ojasoo, tema nõunikuks Indrek Saar. Otsides teatrile uut elu, saadeti laiali kogu Vanalinnastudio näitlejaskond ning Ene-Liis Semper ja Tiit Ojasoo löid Teater NO99.

Uue teatri eesmärk vastandus täielikult vana omaga: meelelahutusliku komöödia asemel keskenduti eksperimentaalsele kaasaegsele teatrile. Teatri eesmärk oli luua universaalseid lavastusi, mis oleks mõistetavad ka eesti keeleruumist välispool. Lavastati mitte, et teenida kasumit, vaid pigem, et tuua publikule uut huvitavat kaasaegset teatrit.²¹ Ojasoo nägi vastuolu loominguliste väljakutsete ja teatri majandamise vahel: paljude teatrite riigipoolne rahastus oli väike ning selle tõttu oli vaja iga etendusega teenida maksimaalset kasumit, et tõestada ennast riigile kui rahastajale ning teatrit töös hoida. Nii lavastati ainult tükke, mis olid turvalised ning lavastustest kadus julgus eksperimenteerida. Ojasoo seadis sellest tulenevalt NO99 teatrile eesmärgi püstitada trupile pidevalt erakordselt kõrgeid kunstilisi ootusi ning neid iga kord ületada. Kogu NO99 meeskond pidi andma endast iga lavastusega maksimumi ja siis veel natuke, et saavutada oma ühtne eesmärk luua midagi uudset ja ebaturvalist ning selle käigus ka

¹⁹ Vanalinnastudio on viidud pankroti äärelle. – Eesti Päevaleht, 6. XII 2001.

²⁰ P. Tali, E. Baskin, Eino Baskin. Naer läbi pisarate, Tallinn, 2009.

²¹ E.L. Semper, intervjuu. Küsitles autor, 20. V 2020.

teatrit ülal pidada.²² Ojasoo sai palju kriitikat, nii publiku südamele lähedaseks saanud Vanalinnastuudio tegevuse lõpetamise, uuele teatrile äärmiselt ambitsioonikate eesmärkide seadmise kui ka lihtsalt nooreks teatrijuhiks olemise eest.

NO99 sai kiiresti tuntuks kui 21. sajandi teater. See tõi endaga kaasa nii kiidusõnu kui ka kriitikat. Neljateistkümne tegutsemisaasta jooksul esitati teatris poliitilisi, moraalseid, siiraid, jõulisi, piireületavaid ja enneolematuid lavastusi. Pärast enam, kui 10 aastat kestnud tegevust oli trupp jõudnud 2018. aastaks punkti, kus kõigile oli selge, et teater ei saa enam sellisel kujul jätkata. 2019. aasta alguses lavastati viimased etendused.²³

²² Ojasoo, 2006. Teater NO99 raamat, lk 67, <https://issuu.com/teaterno99/docs/name08ef44> (vaadatud 30. IV 2020).

²³ Teater NO99 <https://no99.ee/> (vaadatud 9. V 2020).

Auhinnad ja märkimisväärsed lavastused

Siinkohal loetelu olulisematest auhindadest:

2005. aastal pälvis Eesti Teatriliidult teatri kostüümiala juhataja Moonika Lausvee Teatri parima tehnilise töötaja auhinna.²⁴

2006. aastal pälvis parima näitleja auhinna Rein Oja oma rollide eest lavastustes “Padjamees” ja “Seitse samuraid” ning parima kunstniku auhinna Ene-Liis Semper lavastuste “Seitse samuraid” ja “Vahel on tunne, et elu saab otsa ja armastust polnudki” kunstilise kujunduse eest.²⁵ “Vahel on tunne, et elu saab otsa ja armastust polnudki” oli Teater NO99 avalavastus, millega käsitlesid Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semper selliseid ideid nagu ideaalide omamine, mängulisus, kirglikkus.²⁶ Lavastus käitus justkui NO99 manifest ning andis edasi teatri olemust ja eesmärke. Lavastus põhineb Yukio Mishima tekstile, kuid sellega võrdväärne osa oli näitlejate improvisatsioon.²⁷ Festivalil DRAAMA 2005 pälvis Tambet Tuisk oma peaosa rolli eest lavastuses “Padjamees” parima meesnäitleja tiitli. “Padjamees” põhineb iiri näitekirjaniku Martin McDonaghi samanimelisel tekstil. Lavastuse tegevus toimub ümber õuduskirjaniku, kes on oma kirjatööde tõttu politsei poolt kahtlusaluseks kuulutatud. Teos käsitleb mineviku lugude mõju inimese elule ning on oma olemuselt nii süнге kui ka komöödilise.²⁸ “Seitse samuraid” põhineb Akira Kurosawa samanimelisel filmil, lavastusse on põimitud lisaks ka August Kitzbergi, Bernard-Marie Koltesi, Ryonosuke Akutagawa ning NO99 loomingut. Teos räägib seitsmest samuraist, kes on asunud kaitsma väikest küla ähvardavate röövlite eest. Lavastuse käigus vahetavad samuraid üksteisega lugusid oma minevikust ning selle käigus ilmnevad meeste erinevad motivatsioonid küla kaitsmiseks. Lavastust etendati 2005. aasta suvel Kadrioru ujumisbasseinides, mis peale etenduste lõppu lammutati. Lavastusest oli kaks versiooni: üks lihtsustatud ja lühendatud versioon lastele ning teine täispikk originaalmahus versioon

²⁴ Eesti Teatriliit. Laureaadid 2005 <http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi/laureaadid-2005> (vaadatud 9. V 2020).

²⁵ Eesti Teatriliit. Laureaadid 2006 <http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi/laureaadid-2006> (vaadatud 9. V 2020).

²⁶ NO99 Vahel on tunne, et elu saab otsa ja armastust polnudki <https://no99.ee/lavastused/no99-vahel-on-tunne-et-elu-saab-otsa-ja-armastust-polnudki> (vaadatud 19. V 2020).

²⁷ Tekstid. Vahel on tunne, et elu saab otsa ja armastust polnudki <https://no99.ee/tekstid/no99-vahel-on-tunne-et-elu-saab-otsa-ja-armastust-polnudki/vahel-on-tunne-et-elu-saab-otsa-ja-armastust-polnudki> (vaadatud 19. V 2020).

²⁸ NO97 Padjamees <https://no99.ee/lavastused/no97-padjamees> (vaadatud 19. V 2020).

täiskasvanutele.²⁹

Semper autasustati parima kunstniku tiitliga ka 2007. aastal “Kuningas Ubu” eest.³⁰

2008. aastal pälvis Ants Lauteri nimelise auhinna Tambet Tuisk oma rollide eest Vanemuises ja Teater NO99’s. Parima lavastaja auhind anti samal aastal Tiit Ojasoole lavastuse “ГЭП” eest.³¹ Lavastust etendati ka 2007., 2008. ja 2009. aastal festivalidel Leedus, Šveitsis, Poolas, Austrias, Saksamaal, Soomes, Venemaal ja Hollandis. Lavastus sai festivalil DRAAMA 2007 Suure auhinna ning Kooskõlalissima Koosluse preemia. Balti Teatrisügisel festivalil pälvis lavastus Grand Prix, Ene-Liis Semper autasustati parima lavakujunduse preemiaga ning parima kõrvalosatäitja auhinna sai Jaak Prints. “ГЭП ehk Garjatsije Estonskije Parni” on lavastus, mille tegevus ringleb ümber noormeeste, kes on otsustanud Eesti rahvaarvu kahanemist peatada drastiliste meetmetega. Lavastuse tegevus on üles ehitatud kohtumisõhtute stsenogrammide ja võrgutusõpikute ainesele, neid seob kokku näitlejate improvisatsioon.³²

2009. aastal autasustati pealavameistrit Eero Ehalat teatritöötaja auhinnaga etendust ettevalmistavas kategoorias.³³

2010. aastal pälvis teatritöötaja auhinna korraldusjuht Angela Mooste administratiiv- ja haldustöötaja kategoorias. Samal aastal autasustati Mirtel Pohlat nii Ants Lauteri nimelise auhinnaga kui ka parima naiskõrvalosa auhinnaga lavastuste “Onu Tomi onnike” ja “Kes kardab Virginia Woolfi?” osade eest.³⁴

2011. aastal autasustati lavastust “Ühtne Eesti suurkogu” aasta lavastuse auhinnaga.³⁵

2012. aastal tõi lavastus “Three Kingdoms” parima naiskõrvalosatäitja auhinna Mirtel Pohlale ning parima meeskõrvalosatäitja auhinna Risto Kübarale. Samal aastal anti välja eriauhind NO99 Põhuteatrile uudse teatrilahenduse realiseerimise eest.³⁶ Põhuteatri kontseptsioon sündis Peeter Jalaka unistusest põhust teatri loomisest ning Ene-Liis Semperi

²⁹ NO96 Seitse samuraid <https://no99.ee/lavastused/no96-seitse-samuraid> (vaadatud 19. V 2020).

³⁰ Eesti Teatriliit. Laureaadid 2007 <http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi/laureaadid-2007> (vaadatud 9. V 2020).

³¹ Eesti Teatriliit. Laureaadid 2008 <http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi/laureaadid-2008> (vaadatud 9. V 2020).

³² NO88 “ГЭП ehk Garjatsije Estonskije Parni” <https://no99.ee/lavastused/no88-gep-ehk-garjatsije-estonskije-parni> (vaadatud 19. V 2020).

³³ Eesti Teatriliit. Laureaadid 2009 <http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi/laureaadid-2009> (vaadatud 9. V 2020).

³⁴ Eesti Teatriliit. Laureaadid 2010 <http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi/laureaadid-2010> (vaadatud 9. V 2020).

³⁵ Eesti Teatriliit. Laureaadid 2011 <http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi/laureaadid-2011> (vaadatud 9. V 2020).

³⁶ Eesti Teatriliit. Laureaadid 2012 <http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi/laureaadid-2012> (vaadatud 9. V 2020).

ideest luua keskkonnasõbralikust materjalist ruumikogemust nihestav installatsioon. Ideest sai NO99 projekt, mille eesmärk oli luua Euroopa kultuuripealinna raames Skoone bastionile eriline teatri- ja kultuurikogemus.

³⁷ Hoone avati 2011. aasta 30. aprillil, seal etendati suve vältel lisaks NO99 enda lavastusele “Hirvekütt” ka loomingut eesti, saksa, soome, leedu, iiri, ameerika ühendriikide, prantsuse, hispaania

ja soomeugri teatri- ja

installatsioonikunstnikelt.³⁸ Toimused ka kontserdid, kinoetendused, *workshopeid* ja muud üritused.³⁹ Põhuteatri ümber loodi ka avalik ruum, mis sisaldas laste mänguväljakut ja muid mänguplatse, võrkkiiakesid ja piknikuvõimalusi, väikest raamatukogu ja söögikohta.⁴⁰ Põhuteater oli avatud viis kuud ning lõpetas oma tegevuse 1. oktoobril.⁴¹ Pool kuud hiljem anti Põhuteater üle Lilleoru MTÜ-le ning hoone demonteeriti ja ehitati uuesti üles Aruvalla külas. Uus hoone ehitamisel kasutati küll Põhuteatri materjale, kuid lisati ka muid võimalikult loodussõbralikke materjale, et luua ilmastikukindel suurema mahu ja uue ruumiplaaniga keskus.⁴²

Aastal 2013 anti samuti välja žürii eriauhind, seekord NO99 dramaturg Eero Epnerile teatri ideede mõtestamise ja kuvandi arendamise eest. Epner autasustati ka algupärase dramaturgia auhinnaga oma dramaturgilise panuse eest lavastusse “Rise and Fall of Estonia”. Aleksander Kurtina nimeline auhind anti välja Anne Lillele, kes lõi esimese eestikeelse tõlke Euripidese teosest “Iphigeneia Aulises”, mille alusel lavastati teater NO99-s samanimeline näidend.⁴³

2014. aastal pälvis parima kunstniku auhinna Ene-Liis Semper kolme lavastuse kunstilise kujunduse eest: “Enesetapja”, “Ilona. Rosetta. Sue” ja “iga eht südamelöök”. Marika Vaariku rollid viimases kahes lavastuses tõid näitlejannale aasta parima naiskõrvalosa auhinna.⁴⁴

³⁷ NO71 Põhuteater <https://no99.ee/lavastused/no71-pohuteater> (vaadatud 9.V 2020).

³⁸ NO99 Põhuteater. Teatriprogramm <http://pohuteater.no99.ee/pohuteater#/programm/teater> (vaadatud 9 V 2020).

³⁹ NO99 Põhuteater. Varia Programm <http://pohuteater.no99.ee/pohuteater#/programm/varia> (vaadatud 9. V 2020).

⁴⁰ NO99 Põhuteater. Avalik ruum http://pohuteater.no99.ee/pohuteater#/pohuteater/avalik_ruum (vaadatud 9. V 2020).

⁴¹ NO99 Põhuteatri sulgemine <http://pohuteater.no99.ee/pohuteater#/programm/aktsioon/no99-phuteatri-sulgemine-68> (vaadatud 9. V 2020).

⁴² A. Oit, Põhuteater ärkab Lilleorus uuele elule. – Sirp, 29. V 2012.

⁴³ Eesti Teatriliit. Laureaadid 2013 <http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi/laureaadid-2013> (vaadatud 9. V 2020).

⁴⁴ Eesti Teatriliit. Laureaadid 2014 <http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi/laureaadid-2014>

2015. aastal autasustati Teater NO99 pealavameister Reigo Tammjärv parima lavastust ettevalmistava töötaja auhinnaga. Tammjärve tunnustati tema edukate ja leidlike lahenduste eest lavastuste ettevalmistamisel. Parima meeskõrvalosatäitja auhinna pälvis Gert Raudsep oma rollidega lavastustes “Mu naine vihastas” ja “Tõde, mida ma olen igatsenud”.⁴⁵

2016. aastal autasustati Marika Vaarik parima naispeaosatäitja auhinnaga oma rollide eest lavastustes “Savisaar” ja “El Dorado: klounide hävitusretk”. Eesti Teatriliidu juhatus andis välja teatrikunsti eriauhinnad, mille laureaadid olid lavastaja-kunstnik Ene-Liis Semper, kuraator Eero Epner, näitlejad Rea Lest, Jörgen Liik, Helena Pruuli, Jarmo Reha, Simeoni Sundja ja näitejuht Tiit Ojasoo.⁴⁶

2017. aastal pälvis Ants Lauteri nimelise lavastaja auhinna Lauri Lagle oma lavastuste eest Von Krahli Teatris, Eesti Draamateatris ja Teater NO99-s. Samal aastal autasustati lavastust “Pööriöö uni” etenduskunside ühisauhinnaga.⁴⁷ Klassikalisel Shakespeare’i näidendil ja Felix

Mendelssohni muusikalisel kompositsioonil põhineva suurejoonelise lavastuse korraldasid Teater NO99, ERSO ja SA Eesti Kontsert.

Lavastust etendati Estonia kontserdisaalis ning hõlmas lisaks NO99 stsenaaristide, lavastajate ja kujundajate Ene-Liis Semperile ja Tiit Ojasoole, dramaturg Laur Kaunissaarele ning NO99 näitlejatele ka hulgaliselt külaliskunstnikke. Muusikat esitasid ERSO ja

Pööriöö uni. Foto: Tiit Ojasoo

tütarlastekoor Ellerhein ning dirigent-muusikajuht oli Olari Elts, kes on rahvusvaheliselt tunnustatud dirigent ning teinud ERSO-ga koostööd alates 1998. aastast.⁴⁸ Valguskunstnik oli Petri Tuhkanen, kes on oma karjääri jooksul lisaks teatrilavastustele töötanud valguskunstnikuna ka tantsulavastuste, arhitektuuri ja valgusinstallatsioonide valdkondades.⁴⁹ Lavastuse animatsioonikunstnikud olid Heta Jääliinoja ja Aggie Pak-Yee Lee, kes olid lavastuse ilmumisajal

(vaadatud 9. V 2020).

⁴⁵ Eesti Teatriliit. Laureaadid 2015 <http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi/laureaadid-2015> (vaadatud 9. V 2020).

⁴⁶ Eesti Teatriliit. Laureaadid 2016 <http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi/laureaadid-2016> (vaadatud 9. V 2020).

⁴⁷ Eesti Teatriliit. Laureaadid 2017 <http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi/laureaadid-2017> (vaadatud 9. V 2020).

⁴⁸ Olari Elts <https://www.erso.ee/olari-elts/> (vaadatud 9. V 2020).

⁴⁹ Petri Tuhkanen. About <https://petrituhkanen.com/about/> (vaadatud 9. V 2020).

Eesti Kunstiakadeemia animatsiooni tudengid.⁵⁰ *Live mixi* lõi Maarja Pärsim. Animatsiooni *live mixi* lõi Alyona Movko, audiovisuaalkunstnik, kes on töötanud teatrilavastuste, kontsertide, festivalide ja muude ürituste *VJ*-na (*video jockey*).⁵¹ Lisaks koostööd tegevate kunstnike amplituaale oli eriline ka lavastuse ruumiline kujundus. Kontserdisaali laes rippus hiiglaslik kera, mis eristub drastiliselt klassikalisest teatrisaalist. Kerale projitseeriti kogu näitemängu tegevus, mis toimus suures osas horisontaalselt. Näitlejad olid laval selili, aeg-ajalt ennast ratastega alustel ühest lava osast teise navigeerides. Kerale ilmusid näitlejate kuvandid lähivõttes, näha oli vaid ekspressiivseid ja tundelisi nägusid ning näitlejate pastelsetes toonides T-särke, igapäev oma tegelaskuju nimi rinnale sädelevate kivikestega kirjutatud. Lavastust etendati algselt 2016. aasta juunis Estonia kontserdisaalis, kuid 2017. aastal jõudis lavastus ka Berliini kontserdimaja lavale peaaegu täies koosseisus, vaid ERSO asendati Berliini kontserdimaja orkestriga.⁵² 2017. aastal pälvis Teater NO99 ka Euroopa teatri preemia “Uued teatriraalsused” oma teatrimaastikku ja -kuvandit muutva tegevuse eest.⁵³

Lisaks teatrietendustele korraldati kogu tegevusaja vältel ka aktsioone. Ojasoo nägi seda kui viisi, millega vältida lavastuse pikka produktsiooniprotsessi: nii sai viia idee võimalikult värskelt ja tahumatuna lavale.⁵⁴ Aktsioone tähistati komakohtadega: kui lavastus “Kuidas seletada pilte surnud jänesele” oli tähistatud kui NO83, siis sellele järgnev aktsioon “Pekingi ooper” oli NO82,5. Aktsioonid varieerusid oma sisult laialdaselt. “Aktsioon: 99x” oli Kristjan Sarv lugemas monoloogi Henry Milleri raamatust “Vähi pöörijoon” 99 korda. Aktsiooni eesmärk oli proovile panna näitleja füüsilised ja vaimsed piirid, sarnane kontseptsioon kajastus ka Ojasoo avalavastuses ning mõndades teistes aktsioonides (“Aktsioon: Pekingi ooper”).⁵⁵ “Aktsioon: Pecha Kucha ja Potlatch” kutsus publikut üles koos näitlejatega rituaalselt puhastava tulega enda ebavajalikest omanditest vabanema.⁵⁶ 2012. aastal alustati aktsioonide raames sarjaga “Esimesed lugemised”, kus näitlejad loevad publikule tulevaste lavastustega seotud tekste. Sari algas

⁵⁰ L. Kaunissaare, Heta Jäälinoja: tõeliselt lahe animatsioon paneb maailma teisiti nägema <https://kultuur.err.ee/312315/heta-jaalinoja-toeliselt-lahe-animatsioon-paneb-maailma-teisiti-nagema> (vaadatud 9. V 2020).

⁵¹ Alyona Movko <https://alyonamovko.com/about/> (vaadatud 9. V 2020).

⁵² NO99 tekitab Berliini kontserdimajas elevust <https://kultuur.err.ee/634801/no99-tekitab-berliini-kontserdimajas-elevust> (vaadatud 9. V 2020).

⁵³ Selgusid Euroopa teatri preemia kõik laureaadid <https://kultuur.err.ee/639940/selgusid-euroopa-teatri-preemia-koik-laureaadid> (vaadatud 9. V 2020).

⁵⁴ NO93,5 Aktsioon: Ulgumerelainetel <https://no99.ee/lavastused/no93-5-aktsioon-ulgumerelainetel> (vaadatud 18. V 2020).

⁵⁵ E. Kübar, Kristjan Sarv ainult täna õhtul, Teatris NO99. – Postimees, 21. XI 2007.

⁵⁶ NO76,9 Aktsioon: Pecha Kucha ja Potlatch <https://no99.ee/lavastused/no76-9-aktsioon-pecha-kucha-ja-potlatch> (vaadatud 18. V 2020).

etendusega “Aksioon. Esimene lugemine: Reformierakonna juhatuse koosolek”.⁵⁷ Sellele järgnesid “Aksioon. Esimene lugemine: Ministri viimased päevad” ja “Aksioon. Esimene lugemine: Savisaare kõne rahvale”.

⁵⁷ NO64,5 Aksioon. Esimene lugemine: Reformierakonna juhatuse koosolek.
<https://no99.ee/lavastused/no64-5-aktsioon-esimene-lugemine-reformierakonna-juhatuse-koosolek> (vaadatud 18. V 2020).

Teater NO99 kostüümid Teatri- ja muusikamuuseumis

Teater NO99 kostüümid jõudsid Teatri- ja muusikamuuseumi läbi NO99 kostüümikunstniku Ene-Liis Semperi. See on tavapärane, et teatri kostüümid jõuavad muuseumisse teatri enda annetusena, Teatri- ja muusikamuuseumis on see isegi reeglipärane. Ebatavaline oli aga annetuse terviklikkus. Tavaliselt annetatakse kostüümid muuseumi kogusse teatri tegevuse käigus: teater pakub välja kostüümid, mis enam kasutuses ei ole ning muuseumi koguhoidja teeb nende vahel esmase valiku.⁵⁸

Teater NO99 oli erandlik teistest teatritest, kuna teatri tegevusele oli algusest peale määratud lõpp-punkt. Reaalsuses liikus see lõpp-punkt algselt planeeritust varasemaks, kuid lõpp oli see sellegipoolest. Peale lõppu jäi aga terve kostüümikogu Teatri- ja Muusikamuuseumi haldusesse. See oli pretsedenditu olukord kahel põhjusel. Esiteks on eesti teatrimaastikul ühe teatri tegevuse lõpetamine suhteliselt harv nähtus, teiseks ei võta tavaliselt muuseum arvele teatri kostüümikogu tervikuna. Tervikuna ei jõua tavaliselt muuseumisse isegi ühe lavastuse kostüümid, kuna vanade lavastuste kostüüme õmmeldakse tihti ümber uute jaoks. Muuseumisse jõudvate kostüümide kogus väheneb ka selle tõttu, et teatri välja pakutud kostüümidest valib koguhoidja teatud kriteeriumite alusel välja vaid mõned, mis lähevad edasi arvele võtmiseks. Välja valimisel arvestatakse paljude erinevate faktoritega ning iga kostüümi kaalutlemisel peab tähele panema erinevaid asjaolusid. Paljudel juhtudel arvestatakse sellega, kas kostüümi kandnud näitleja on pälvinud oma rolli eest auhindu või muud tunnustust ning kuidas lavastus nii publiku kui ka kriitikute poolt vastu võeti. Lisaks sellele mängib rolli ka kostüümi välimus: eelistatakse kostüüme, mis on silmapaistvad ja erilised oma kujunduse, materjali või käsitöölise teostuse poolest.⁵⁹ Peale Teater NO99 tegevuse lõpetamist jäi Sakala 3 teatrimaja tühjalt seisma ning teatri kunstiline juht Ene-Liis Semper otsustas kõik olemasolevad kostüümid viia Teatri- ja muusikamuuseumisse. Nii sai vältida seletamatut kadumist, mis juhtub tihti valveta seisma jäänud objektidega.⁶⁰ Selle tõttu jäi aga tegemata koguhoidja esmane valik ning kostüümid liikusid tervikuna hoidlasse.

Hoidlas vaatavad konservator ja koguhoidja kostüümid üle. Tähelepanu pööratakse kostüümi materjalile ja üldisele seisukorrale: kahjustustele, kulumisjälgedele. Lisaks sellele

⁵⁸ A. Aaresild, intervjuu. Küsitles autor, 17. V 2020, vt Lisa 1.

⁵⁹ Samas.

⁶⁰ E.L. Semper, intervjuu. Küsitles autor, 20. V 2020.

hinnatakse potentsiaali edasiseks säilimiseks. NO99 kostüümide seisukorra hindamise käigus ilmnes, et enamus objektidest on säilinud hästi: peamised kahjustused olid väiksemad plekid, augud ja rebendid õmblustes. Potentsiaalsed aktiivsed kahjustused tundusid olevat aga lavastuste “Kuningas Ubu” ja “Kõnts” kostüümidel. “Kuningas Ubu” lavastuses kasutatud nimitegelase kostüümil ning kleidil lavastusest “Kõnts” ilmnesid plekid, mis sarnanesid hallitusele. Neid kostüüme ohustab muuseumi kogust välja jäämine, kuna aktiivse hallitusega kostüümid on suur risk nii endale kui ka teistele objektidele hoidlas. Tekstiililt hallituse eemaldamine on aga keeruline ning meetmed, mis puhastamise käigus ei kahjusta tekstiili, pole alati efektiivsed hallituse vastu.

Kohest puhastamist või konserveerimist vajavad kostüümid viiakse peale seisukorra hindamist konservaatori hoolde. Koguhoidja registreerib objektid infosüsteemi MuIS ning peale seda jõuavad kostüümid kogude komisjoni ette. Kogude komisjon annab hinnangu objektide kultuuriloolisele väärtusele ning nende säilivusele. Koostööna tehakse valik, milliseid objekte võtta muuseumi põhikogusse ja milliseid võtta abikogusse. Abikogusse võetakse enamasti objekte, mille säilivus on halvemapoolne. Kui kogude komisjon on oma otsuse teinud, vormistab peavarahoidja kogusse vastuvõtuakti ning annab museaalidele numbrid. Lõpuks võtab peavarahoidja üleandja ja vastuvõtja allkirja ning vastuvõtu kinnitab lõplikult muuseumidirektor.⁶¹ Teater NO99 kostüümidest võeti Teatri- ja muusikamuuseumi põhikogusse arvele 259 objekti ning abikogusse 71 objekti. Mõned kostüümid jäid oma halva seisukorra tõttu kogusse võtmata.⁶²

Teatri- ja muusikamuuseumi kogusse kuuluvaid kostüüme hoiustatakse ühishoidlas aadressil Suur-Sõjamäe 44a asuvas Eesti Hoiuraamatukogu hoones. Kostüümid on hoiustatud tekstiilidele sobivaks kohandatud tingimustega hoidlas, kuid kuna antud hoidla ruum pole loodud säilitama stabiilset kliimat kõiguvad keskkonnatingimused aastaegade vahetudes. Kostüümide hoiustamiseks kasutatakse happevabast papist karpe, mikalenti ja siidipaberit. Kostüümid, mille seisukord seda võimaldab, hoiustatakse riidepuudel, puuvillase riidega kaetuna. Hoidla tingimusi kontrollivad igapäevaselt koguhoidja ja konservaator. Kostüümide seisukorda hinnatakse vähemalt kord viie aasta jooksul inventuuri käigus.⁶³

Kuna teatrikostüümid ei ole loodud eraldiseisvateks teosteks, on kasulik säilitada lisaks kostüümile endale ka konteksti loovat materjali. Kõige asjakohasemad ja levinumad

⁶¹ A. Aaresild, intervjuu. Küsitles autor, 17. V 2020, vt Lisa 1.

⁶² M. Palu, vestlus autoriga 20. V 2020.

⁶³ A. Aaresild, intervjuu. Küsitles autor, 17. V 2020, vt Lisa 1.

lisamaterjalid on fotod ja videod etendusest, millel on näha näitleja seljas kostüümi koos aksessuaaride, grimmi ja soenguga. Lisaks sellele võiks olla võimalik tajuda ka mingit osa tegelase olemusest ning seda, kuidas ta käib läbi teiste tegelaste ning lavakujundusega. Lisaks foto- ja videomaterjalile on hea leida kostüümikavandeid. Need näitavad ideede arenemist füüsiliseks objektiks ning võivad anda informatsiooni nii tegelaste olemusest kui ka kunstniku loomeprotsessist. Teater NO99 kostüümide visandeid ei ole, kuna kunstnik ei loonud enne kostüümide õblemist visandeid. Osaliselt oli see isiklik eelistus, kuid rolli mängis ka õmblejatega pika koostöö käigus välja arenenud üksteisemõistmine. Nii oli võimalik õmblejatel tajuda kunstniku tahet ning seletuste ja eelmiste kostüümide võrdluste abil luua teatud siluette.⁶⁴ Kostüümile ajaloolise väärtuse lisamiseks on kasulikud ka lood või väheteatud faktid kostüümist või lavastusest üldiselt. Need loovad ajaloolise konteksti ja aitavad objektiga suhestuda. Järgmises peatükis on välja toodud NO99 kunstniku Ene-Liis Semperi lood mõndadest NO99 lavastustest ning nende kostüümide loomisest.

⁶⁴ E.L. Semper, intervjuu. Küsitles autor, 20. V 2020. Märkmed autori valduses

Kostüümikujundus

Järgnev alapeatükk põhineb töö autori intervjuul Ene-Liis Semperiga, kus kunstnik tõi välja valitud NO99 lavastuste kostüümide kunstilisi eripärasid. Intervjuu transkribeeriti TTÜ Küberneetika Instituudi foneetika- ja kõnetehnoloogia laboris välja töötatud transkribeerimis-tarkvara abil⁶⁵

Semper kostüümikujundusest rääkides peab rääkima ka lavastamisest, kuna NO99-s oli Semper nii kunstnik kui ka lavastaja. Kunstilised elemendid on mõjutatud lavastamise ja teose sisu poolt ning kõik sõltub üksteisest, et luua tervik.

Seitse samuraid

Akira Kurosawa samanimelisel filmil põhinevas lavastuses käsitletakse õilsuse, endale kindlaks jäämise ja eetiliste põhimõtete teemasid. See peegeldas NO99 algusaja idealistlikku missioonitunnet, sooviga luua teatrit omal moel ja enda reeglite järgi. Sarnaselt filmile, sadas lavastuse ajal (kunstlikult), tegevus kulges rütmiliselt trummide saatel, samuraisid kehastavad

Seitse samuraid. Foto: Ene-Liis Semper

näitlejad õppisid lavastuse jaoks jaapani võitluskunsti ning käsitsesid päris *katanasid*. Kostüümid olid mustvalged, inspireerituna Kurosawa mustvalgest filmist. Kostüümid loodi paksust puuvillast, mis pidid vastu pidama igaõhtusele pesemisele, tekstiilidele trükiti siiditrüki tehnikas suured, jaapani ornamentidest inspireeritud mustrid.

⁶⁵ Alumäe, Tanel; Tilk, Ottokar; Asadullah. "Advanced Rich Transcription System for Estonian Speech" Baltic HLT 2018. <http://ebooks.iospress.nl/volumearticle/50297> (vaadatud 21. V 2020).

Perikles

Soovides luua keset külma talve sooja ja värvilist lavastust, otsustati lavastada teost “Perikles” Bollywoodi vötmes. Kogu NO99 meeskond läks insipratsiooni ammutamiseks reisile Indiasse. Semperil avanes võimalus osta reisi käigus ohtras koguses siidi suhteliselt madala hinna eest, sellest tulenevalt on paljud kostüümid Indiast pärinevast siidist. Peale Bollywoodi mõjutuste kajastus kostüümides insipratsiooni ka kõrgmoest ja Harajuku stiilist, et luua vaheldust indiapärasele stiilile.

Perikles. Foto: Ene-Liis Semper

Perikles. Foto: Ene-Liis Semper

Kuidas seletada pilte surnud jänesele

Lavastus käsitles kunstnikuks olemise iseloomu ning tegelastele sooviti luua kostüümidega teatud väärikust. Osteti Martinique'i brändi ülikonnad, mis pidasid hästi vastu lavastuse korduvale füüsilisele tegevusele. Lavastuses olid ka suured realistlikud jänesekostüümid. Maskid lõi Eesti Draamateatri butafoor Hardi Aav. Suurtel maskidel esineb tihti õhupuuduse probleeme. Selleks, et näitlejatel oleks võimalik pikalt makse kandes laval näidelda ja hingata, paigaldas Aav maskide sisse ventilaatorid.

Kuidas seletada pilte surnud jänesele. Foto: Ene-Liis Semper

Kõnts

Lavastuses “Kõnts” pidi erilist tähelepanu pöörama materjale vastupidavusele, kuna iga lavastuse käigus said nii kostüümid kui ka inimesed täielikult mudaga kaetud ning kostüüme pidi sellest tulenevalt peale iga etendust põhjalikult pesema. Meeste ülikonnad loodi polüestrist ning ka naiste kleidid vastupidavatest sünteetilisest materjalidest. Naiste kleidid olid kirevavärvilised, et luua erilist kontrasti lavastuse alguses nähtava puhta, ergu kostüümi

ja seda kiiresti katva pori vahel. Kuna poris näitlemine on märg ja külm, vajati viisi, kuidas hoida näitlejaid külmetuse eest. Peale erinevate meetmete katsetamist avastati, et kõige efektiivsem meetod sooja hoidmiseks on katta näitlejad enne lavaleminekut hanerasvaga. Lisaks sellele aitas ka näitlejate pühendumus ja meelekindlus.

ΓΘΠ ehk Garjatsšije estonskije parni

Lavastades teost Eesti rahva säilimisest, tundus Semperile ilmselge, et kasutama peab rahvariideid. Iga näitleja sai välja valida endale huvitava või tähtsa kandi rahvariided ning kõigile loodi professionaalide poolt isiklikud rahvariidekomplektid.

GEP. Foto: Tiit Ojasoo

Tüdruk, kes otsis oma vendi

Antud lavastus oli esimene Ene-Liis Semperi soololavastustest. Lavastus oli üles ehitatud ideele, et inimkonnal on iseloomulik nõrkus ilu vastu. Rea Lest kajastas lavastuses täiusliku ilu ideaali, tema tegelaskuju oli noor neiu, kes küllastas esmakordselt oma poiss-sõbra perekonda. Neiu üleva ilu välja toomiseks kandis Lest laval kõigest kingi ning tegi kõiki liigutusi graatsiliselt. Ilu võimendasid veel valged pehmed padjad, mis muutusid Rea Lesta ihuga kokku puutudes sensuaalseks. Veelgi tähelepanu ihu ja keskkonna kontrastsusele pööras nahkdiivan, mille sisse oli paigaldatud mikrofoni, mis võimendas istudes tekkivaid krudisevaid hääli. Pererahva tavalisuse rõhutamiseks oli neile loodud parukate abil madalad laubad. Neiu ilu lummas pereliikmeid ning terve pere muutus sellest ilust mõjutatuna veidraks ning olukord eskaleerus, kuni terve pere oli uskumatu ilu mõjul viidud ebatavaliste ekstreemsusteni.

Tüdruk, kes otsis oma vendi.
Foto: Tiit Ojasoo

El Dorado: klounide hävitusretk

“El Dorado” oli Semperi teine soololavastus. Klounid ei olnud klounid päris traditsioonilises mõttes, nad esindasid teatud inimlikke arhetüüpe. Nii lavastuse sisu kui ka tegelaste kostüümid olid teatud elementide poolest sürreaalsed. Lavastuse kujunduses oli läbivalt kasutatud muna ja kera vorme. Helena Pruuli tegelaskuju oli lahtise suuga lapselik ärakasutatav naistegelane. Tukaga ja punupatsidega mustade juuste ja lühikese ruudulise seelikuga on võimendatud tegelase infantiilsus. Rea Lesta tegelaskuju kandis ise loodud tanulaadset peakatet, lavastuse käigus lisandusid talle leopardmustriga kunstrinnad, mis aitas täita tegelase soovi naiseliku vormi järele. Marika Vaarik kehastas peaklouni, pika musta mantli ja mustade kaubisaabastega. Rasmus Kaljujärv kehastas peaklouni assistenti, kandes kontsi ja liibuvat kostüümi. Kaljujärve tegelaskuju muutus lavastuse käigus oma eelnevalt kaotatud mehe tagasi saades mehelikumaks, hüljates kongsakingad ning hakates lisandama oma kostüümile traditsiooniliselt maskuliinsemaid aksessuaare. Simeoni Sundja tegelane kandis siidist leopardimustriga hommikumantlit ja peasidet, kandes endaga kaasas kirvest ning üritades tõestada oma mehelikkust.

Hüsteeria

“Hüsteeria” oli kolmas Ene-Liis Semperi soololavastustest. Kõik lavastuse kostüümid olid roosad, sümboliseerides turvalisust ja positiivsust ning luues maailmast eraldatud pehmendatud keskkonna. Kostüümid olid kogutud valdavalt Varssavi *second hand* riidepoodidest. Lavastuse lõpus vahetas Rasmus Kaljujärve tegelane selga sinise triiksärgi ja musta ülikonna, mis viis tegelase pehmest ja turvalisest keskkonnast reaalsesse maailma. See mõjus karmi kontrastina roosale positiivsele visuaalile, mis oli valdanud lava terve lavastuse vältel.

Hüsteeria. Foto: Ene-Liis Semper

“Kuningas Ubu”

Kuna käesolevas töös on lähema vaatluse all kostüümid Teater NO99 2006. aasta lavastusest “Kuningas Ubu”, on paslik eelnevalt anda selle pikast ajaloost lühike ülevaade.

“Kuningas Ubu” (algelt “Ubu Roi”) looja on prantsuse kirjanik Alfred Jarry. Lavastuse esietendus oli Pariisis, Théâtre de l'Œuvre'is 1896. aasta 10. detsembril. Lavastus põhjustas oma ühiskonnakriitilisuse, lapsikuse, kaootilisuse ja (ajastu kontekstis) äärmise vulgaarsusega publiku seas rahutuse, mille tõttu jäid lavastuse esimesed etendused ka viimasteks. Peale seda kohandas Jarry näidendi ümber nukuteatris lavastamiseks. Kuigi lavastuse algne eluaeg oli lühike, oli väidetavalt just see teos eeskujuks nii futuristidele, dadaistidele kui ka sürrealistidele.⁶⁶ Näidendit käsitletakse ka kui kaasaegse teatri esmateost ning seda on korduvalt läbi 20. ja 21. sajandi taaslavastatud.

Teose peategelase Ubu eeskujuks oli Jarry füüsikaõpetaja, kellest olid Jarry ning ta koolikaaslased pilkavaid teoseid kirjutanud. Õpetajat asetati nendes lugudes erinevatesse rollidesse, üks nendest rollidest oli Poola kuningas. Jarry arendas õpetajal põhinevat tegelast edasi, kuni see muutus Ubuks. Ubu on isekas, julm ja omakasupüüdlik inimene, kes otsustab oma abikaasa ajendil alustada revolutsiooni. Selle käigus tapab ta oma kuninga ja suure osa ta perekonnast ning asub ise Poola troonile. Võimuhulluses hukkab või vangistab ta kõik, kes hakkavad talle vastu või seisavad tema ja rikkuste vahel. Üks vangistatutest aga põgeneb Venemaale ning veenab tsaari kuulutama välja Ubu vastu sõja. Kuningas Ubu, nüüdseks hüljanud oma abikaasa ja viinud oma rahva mässuni, alustab sõjarännakut Venemaa vastu. Ubu jääb kaotajaks, kuid parandab suhted oma naisega, kellega koos põgenevad nad kättemaksuhimuliste mässajate eest Prantsusmaale.

Teater NO99 versioon on üldiselt truu algmaterjalile, kõige silmapaistvam muutus on näidendi tõlgendamine muusikalina, mille arranžeeris Chalice ehk Jarek Kasar. Lisaks NO99 trupile lisandus näitlejaskonda ka Tõnis Mägi, kes kehastas Kuningas Ubut. Hiljem võttis selle rolli üle Jarek Kasar. lavastust etendati Haapsalu lennuvälja angaarides.⁶⁷

Lavastuse kunstiline kujundaja oli Ene-Liis Semper, kostüümiala juhataja oli Moonika Lausvee, õmblejad olid Maimu Meritee ja Sirje Kiil.⁶⁸ Ene-Liis Semper võitis 2006. aastal

⁶⁶ R. Goldberg, Performance Art: From Futurism to the Present, London, 2011.

⁶⁷ NO91 Kuningas Ubu <https://no99.ee/lavastused/no91-kuningas-ubu> (vaadatud 19. V 2020).

⁶⁸ NO91 Kuningas Ubu kavaleht <https://issuu.com/teaterno99/docs/named51654> (vaadatud 19. V 2020).

“Kuningas Ubu” kunstilise kujunduse eest Eesti Teatriliidu kunstnikuauhinna.

NO99 blogis on tsiteeritud stsenograaf Ene-Liis Semperit ütlemas: "Kuna näidend pole psühholoogiline, sest seal ei joonistu välja selged põhjused, miks üks või teine tegelane just nii käitub, siis on ka kostüümid võrdlemisi sõgedad." Kostüümide sõgedus on tajutav juba vaadeldes antud lavastust eraldiseisva teosena, kuid võrreldes reeglina lihtsate NO99 kostüümidega paistavad “Kuningas Ubu” omad kaugelt välja. Loomulikult on sellele ka (peale “Kuningas Ubu”) erandeid: “Savisaare” kuldsed ja hõbedased rüüd, “Seitse samuraid” kimonod, “Kuidas seletada pilte surnud jänesele” realistlikud jänesekostüümid jt. Kuid isegi neid arvestades on “Kuningas Ubu” kostüümid kuidagi erilised. Pealaest jalatallani liiuvad värvilised kostüümid narmendavate silma- suu, ja ninaaukudega tunduvad veidi õõvastavad, sellele lisab fakt, et neid on võrdlemisi palju. Kuningas Ubu massiivne polsterdus jällegi nende õblukeste kostüümide kõrval mõjub šokeerivalt. Kõige eriskummalisemad on aga juhmailinide kostüümid, mille alus on lihtne triibuline pintsak, kuid justkui vöökohast peegeldatuna. Kubeme asemel on ülikondadel pead, mida katavad, samamoodi nagu näitleja enda pead, võrgust mask ja kübar. Juhmailinidele loodi narmendav näonahk mitmekihiliste katki lõigatud nahavärvi maskidega. Käte otsas kannavad juhmailinid kohati tenniseid, kuid kohati ka üle meetripikkuseid kunstlikke jalgu, mis maad puudutades muudavad inimese silueti ämblikulaadseks ja peaaegu tundmatuks. See kahepoolse inimese kujund oli viide tegelaskujude iseloomudele. Juhmailinid jooksid teose vältel ühe isanda juurest teise juurde, peegeldatud keha sümboliseeris nende kahepalgelisust. Semper oli huvitatud inimvormi dekonstrueerimisest, inimese olevuseks muutmisest. Maskid ja kindad peitsid kõik inimlikud tunnused, nina kinni kattes kaotati inimnäo vorm.⁶⁹

Alfred Jarry on oma kirjades Théâtre de l'Œuvre'i pealavastajale välja toonud oma ideid “Kuningas Ubu” lava- ja kostüümikujunduse kohta, millest mõned on nähtavad ka NO99 versioonis. Kuningas Ubul peaks olema papist hobuse pea ratsastseenide jaoks, meenutades vana inglise teatrit. Jarry soovib ka, et tegelased kannaks võimalikult palju maske ning et kostüümid oleks ajalooliselt ebakorrektsed. Need omadused pidavat võimendama teose igavikulisust. Samuti pooldab Jarry läbi etenduse ühe ja sama lavakujunduse kasutamist (hiljem pöörab ta üldse lavakujunduse vastu ning eelistab, et keegi hoiaks stseenide vahetusel üleval vaid silti, mis kirjeldab olustikku), mida NO99 lavastus on täitnud.

⁶⁹ E.L. Semper, intervjuu. Küsitles autor, 20. V 2020.

NO99 kostüümide eripära

NO99 kostüümide seas on näha nii mõnegi etenduse puhul ekstravagantsust ja sürreaalsust (“Savisaar”, “Kuningas Ubu”, “Perikles”), kuid paljude lavastuste kostüümid on lihtsad ja kaasaegsed. Need on kostüümid, mis kajastavad endas tänapäeva inimest, ning neid eraldiseisvana vaadates on võimalik neid eristada mõne kaasmaalase igapäevariietest vaid tänu sildile kostüümi sisemuses, millel on kirjas näitleja ja lavastus, millega riideese kokku käib. Kui kostüümid on lihtsad, siis kas nad on vähem väärtuslikud? Kas loeb, et see inimene, kes laval kantud viigipüksid õmbles, ei teadnud neid luues, milleks pükse kasutatakse? Kas see loeb, et samasuguseid pükse on tehtud sadades, tuhandetes, miljonites? Ühest küljest vaadates on hea, et väärtustatakse kostüümikujundaja, õmbleja ja kostümeerija tööd, kuid viigipüksid funktsioneerivad laval samamoodi, hoolimata sellest, kes need õmbles. NO99 kasutati segamini nii õmblejate käsitööd kui ka kaltsukaleide vastavalt vajadusele. Sellest tulenevalt peaks väärtustama kostüüme mitte eeskätt nende päritolu alusel, vaid selle põhjal, kui hästi nad oma eesmärgi täitsid.

Üks teater NO99 eesmärgi (ja ka kaasaegse teatri eesmärgi üldiselt) oli luua publikut kaasavaid etendusi. Kasutades kostüümidenä lihtsaid, tänapäevaseid riideid saab vähendada piiri esinejate ja vaatlejate vahel. Kui ajalooliseid kostüüme uurides võib tuletada kostüümi omadustest ka seda kandva tegelase omadusi, siis sarnaselt sellele saab näha NO99 kostüüme vaadates vihjeid tegelase iseloomule. See võib olla vähemmärgatav, kuid NO99 kostüümid annavad edasi neid kandvate tegelaste eripärasid.

Teater NO99 kostüümid on just õiged. Realistikest jänesekostüümidest beeži tuulejopeni on kõikidel kostüümidel oma eesmärk ning kostüümikujundus on põimunud täielikult lavastuse olemusega. Lavastustes esineb nii igapäevalisust kui ka ekstravagantsust, kuid see kõik on alati põhjendatud. Midagi ei ole liiga palju ega liiga vähe, kostüümid võimendavad teose sisu, kuid ei võimenda seda üle.

Praktiline töö

Bakalaureusetöö raames oli eesmärk “Kuningas Ubu” nimega nimega kostüümi puhastada ja konserveerida. Tööd alustati 2020. aasta alguses, kuid märtsis kehtestatud eriolukorra ja Ajaloomuuseumi ajutise sulgemise tõttu ei olnud võimalik töid õigeaegselt lõpuni viia.

Kuningas Ubu kombinesoon

Kuningas Ubu ühe kostüümi hulka kuulub pikkade varrukate ja püksisäärtega valgest sünteetilisest materjalist kombinesoon.

Kogu kombinesooni pinnal esines varieeruvates suurustes pruune plekke. Ühelt suuremalt plekilt võeti Hygicult Y&F proov, mis tuvastab pärmseente ja hallitusseente kohalolu. Testpulga pinnal on pärm- ja hallitusseente kasvu soodustav kate ning peale proovi võtmist peab see inkubeerima toatemperatuuril vähemalt kolm päeva ja 35-37°C juures vähemalt päev.⁷⁰ Kombinesoonilt võetud

proov inkubeeris toatemperatuuril ning selle käigus ilmnis proovil kolm hallituskollet. See näitas hallituse olemasolu kostüümil, kuid ka seda, et hallituskoldeid on suhteliselt vähe. Kombinesoonilt võeti uus proov, seekord teibiga. Proovi uuriti Tallinna Tehnikaülikoolis valgusmikroskoobi all, kuid ei tuvastatud ühtegi hallitusseeni.

Plekk kombinesoonil. Autori foto

Proovil oli aga näha suures koguses pruune

osakesi, mis tõenäoliselt moodustasid valdava enamuse silmaga nähtavast plekist. Aine päritolu ja omadused on teadmata, kuid proovi uurides tundus see olevat mittereageeriv. Kostüümil viidi tolmuimejaga läbi kuivpuhastus ning plekilt võeti uus Hygicult Y&F proov, millel ilmnisid hallituskolded. Kostüümil oleva hallituse täpsemaks tuvastamiseks on vajalik

⁷⁰ Hygicult Y&F Hygiene Test <https://www.kiilto.com/en/products/hygicult-yf/> (vaadatud 14. V 2020).

antud proovi valgusmikroskoobiga uurida.

Hallituse eemaldamiseks võib kasutada etanooli, kuid esmalt peab tegema *spot* testi, et näha, kuidas etanool objekti mõjutab. Juhul, kui etanool ei kahjusta tekstiili, võib objekti puhastada. Etanooliga puhastamine ei eemalda tingimata hallitusseeni täielikult ning objekti seisukorda peab peale puhastamist jälgima. Kuningas Ubu kostüüm võeti muuseumi kogusse ning sellest tulenevalt peab seda jälgima. Objekti peaks hoiustama isoleerituna, et objekt ei oleks kahjulik teistele museaalidele ega inimestele. Objekti hoiustamiseks peaks kasutama arhiivpüsivatest materjalidest karpi või Tyvekist kotti. Objekti ei tohi hoidlas eemaldada oma karbist või kotist.

Kuningas Ubu keep

Kuningas Ubu keep on raskest sünteetilisest villalaadsest materjalist, selle mustri moodustavad suured mitmevärvilised ruudud, mis koosnevad kohati painutatud servadega punastest, mustadest, valgetest ja kollastest kolmnurkadest. Mõnel valgel kolmnurgal esineb must vapilaadne sümbol, mis kujutab tiibu lehvitavat kahepealist kotkast. Mõlemad kotka pead on kroonitud ning peade kohal asetseb üks suurem kroon. Kotkas hoiab parema jalaga mõõka ning vasaku jalaga riigiõuna. Kotka rinnal on geomeetrisel kujundusega vapp. Selline sümbolika on heraldikas laialdases kasutuses.

Kuningas Ubu keep. Autori foto

Keebis esines kohati väikseid, kuni 2 cm suuruseid auke ning mõnes kohas olid keebil vähemärgatavad plekid. Keebi kinnitused, haak kaelaauгу juures ning truck sellest paarkümmend sentimeetrit allpool on roostetanud ning selle tõttu on määrdunud ka kinnitustega kokkupuutuvad niidid ja kangas.

Keebile tehti tolmuimejaga kuivpuhastus. Tulevikus on soovituslik uurida lähemalt auke ja roostekahjustusi ning määrata, kas need on aktiivsed kahjustused või mitte.

Kuningas Ubu püksid

Kuningas Ubu püksid on valgest kangast, mis tõenäoliselt sisaldab puuvilla.

Pükstel on suurel hulgal erinäolisi plekke. Plekid on punased ja sinised ning valdavalt erinevate kujude ja suurustega. Püksid on ka üldiselt määrdunud, eriti püksisäärte alumised osad.

Plekkidel viidi läbi puhastustestid. Kuivpuhastus *wishab*- käsnaga ei eemaldanud plekke ega üldist mustust. Toatemperatuuril destilleeritud vesi ei eemaldanud samuti midagi. Soe (umbes 25°C) vesi eemaldas nii plekke kui ka mustust osaliselt ning soe seebilahusega vesi eemaldas plekid ja mustuse peaaegu täielikult. Pükstele on soovituslik plekkide ja mustuse eemaldamiseks teha üldine pesu sooja seebilahusega veega.

Kuningas Ubu püksid. Autori foto

Kokkuvõte

Antud töö eesmärk oli kajastada teatrikostüümi museaaliks saamise protsessi. Selleks uuriti erinevaid juhiseid ja abivahendeid muuseumi kogumispoliitika loomisel. Uurimise käigus ilmnis kogumispõhimõtete tähtsus muuseumi kogu korrapärasele täiendamisele ja säilitamisele. Kogumispoliitika loomiseks peab muuseum koostama ülevaate oma põhiväärtustest, ajaloost ja kogude seisukorrast. Tänu sellele on võimalik luua eesmärgid tulevikus objektide kogumiseks ning nende säilitamiseks ja eksponeerimiseks. Hea kogumispoliitika aitab muuseumil koguda objekte, mis on muuseumi eesmärgiga kooskõlas ning aitavad luua põhjaliku ja täpse kuvandi ajaloost.

Kuna töö käsitles Teater NO99 kostüüme, oli vaja kostüümide paremaks mõistmiseks uurida teatri ajalugu ja lavastusi. Teater NO99 tegutses 14 aastat ning tõi selle aja vältel publikuni palju erinevaid lavastusi. Lavastati ka täiesti originaalseid teoseid, kuid tihti valiti alustekst, mille põhjal loodi omanäoline teos. Paljudes lavastustes kasutati improvisatsiooni ning üritati nihutada teatrikunsti piire. NO99 lavastused pälvisid tänu oma erinäolisusele nii positiivset kui ka negatiivset tähelepanu ning teatrit autasustati aastate vältel rohkete auhindadega. NO99 tegevus lõppes 2019. aastal ning selle tagajärjel jõudsid teatri kostüümid Teatri- ja muusikamuuseumisse. Eestis on ebaharilik nähtus nii teatri järsk tegevuse lõpetamine kui ka ühe teatri kostüümide täieliku komplektina muuseumisse jõudmine. Sellest tulenes ka ebaharilik kostüümide vastuvõtmisprotsess, mille uurimisele aitas kaasa intervjuu Ajaloomuuseumi peavarahoidja Ann Aaresillaga. Töö aitas mõtestada kaasaegse teatri kostüümidega seonduvaid väärtuse küsimused, kuna neid peab hindama teiste põhimõtete alusel, kui traditsioonilise teatri kostüüme. NO99 kostüümidel on omad eripärad, mida võib näha kostüüme lähedalt uurides. Väga oluline oli intervjuu NO99 kostüümikunstniku Ene-Liis Semperiga, kes tõi välja kostüümide omadusi ja detaile, mida muidu ei märkaks. Töö kokkuvõttena võib väita, et ühe kaasaegse, ühiskonda oluliselt mõjutanud teatri täieliku kostüümikogu vastu võtmine on muuseumile korralik väljakutse, kuid sellisel kogul on hindamatu väärtus Eesti teatriajaloo talletamisel.

Töö praktilises osas alustati lavastuse “Kuningas Ubu” nimegelase kostüümi konserveerimist, uurides ühel kostüümi osal leiduvat hallitust ning teostades kuivpuhastust

ning märgpuhastusteste kostüümi teistele osadele. Tulevikus on vaja konserveerimistõid jätkata, et viia kostüüm säilitamiseks kõlbuliku seisukorda.

Resümee

Problems of collecting and preserving modern theatre costumes based on the example of Teater NO99

Teater NO99 was a theatre active in the years 2005–2019. The theatre was founded by Ene-Liis Semper and Tiit Ojasoo, whose aim was to bring modern theatre to the Estonian public but also to make theatre that would have a reach beyond its origin country. Teater NO99's productions were widely praised in both Estonian and international circles. After the theatre closed its doors, the theatre's costumes were taken to Eesti Teatri- ja muusikamuuseum to be preserved. This turned out to be an unprecedented occurrence in the museum's history, as usually no theatre is able to provide a museum with such a complete collection of costumes nor is a theatre usually interested in having every single costume that was used in the theatre's productions.

This research focused on the details of museum collection policies, looking into how a collection policy helps to develop and maintain a museum collection. This research also revealed how the making of a collection policy can help a museum with defining its goals and base truths. The process of acquisitioning the costumes of Teater NO99 was followed closely and it was compared with how objects are usually acquired by Teatri- ja muusikamuuseum with the help of the head of collections Ann Aaresild.

The history of Teater NO99 was researched to help obtain a better understanding of its costumes. A specific production, "Kuningas Ubu" was researched more thoroughly, as this was the main subject of interest in the field of conservation. An interview with the co-founder and artistic director of Teater NO99 Ene-Liis Semper helped to understand the details and specificities of designing costumes for Teater NO99.

Conservation work was started on the costumes of "Kuningas Ubu", but due to the museum's facilities being shut down temporarily in March only basic cleaning and spot tests could be carried out on the costumes.

Kasutatud allikad

Kirjalikud allikad

A. Oit, Põhuteater ärkab Lilleorus uuele elule. – Sirp, 29. V 2012.

E. Kübar, Kristjan Sarv ainult täna õhtul, Teatris NO99. – Postimees, 21. XI 2007.

K. Niit, juh T. Kormpaki, M. Kallas, Teater NO99 kostüümide hoiustamine: kursusetöö, Tallinn 2020.

Kultuuriministeerium, Kogumispoliitika põhialused ja kogude poliitika koostamise juhend 1.0, Tallinn, 2012, lk 4.

M. Malaro, Collection Management Policies – Collections Management, Ed. A. Fahy. London, New York: Routledge, 1995, lk 11.

Museums and Galleries Commission, Guidelines for a Registration Scheme for Museums in the United Kingdom, Collections Management, Ed. A. Fahy. London, New York: Routledge, 1995, lk 39.

P. Tali, E. Baskin, Eino Baskin. Naer läbi pisarate, Tallinn, 2009.

Vanalinnastudio on viidud pankroti äärelle. – Eesti Päevaleht, 6. XII 2001.

Internetiallikad

Alumäe, Tanel; Tilk, Ottokar; Asadullah. "Advanced Rich Transcription System for Estonian Speech" Baltic HLT 2018. <http://ebooks.iospress.nl/volumearticle/50297> (vaadatud 21. V

2020).

Alyona Movko <https://alyonamovko.com/about/> (vaadatud 9. V 2020).

Eesti Ajaloomuuseumi ajalugu,

<https://www.ajaloomuuseum.ee/muuseumist/ajalugu/muuseumi-ajalugu> (vaadatud 20. V 2020).

Eesti Teatriliit. Laureaadid 2005

<http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi/laureaadid-2005> (vaadatud 9. V 2020).

Eesti Teatriliit. Laureaadid 2006

<http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi/laureaadid-2006> (vaadatud 9. V 2020).

Eesti Teatriliit. Laureaadid 2007

<http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi/laureaadid-2007> (vaadatud 9. V 2020).

Eesti Teatriliit. Laureaadid 2008

<http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi/laureaadid-2008> (vaadatud 9. V 2020).

Eesti Teatriliit. Laureaadid 2009

<http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi/laureaadid-2009> (vaadatud 9. V 2020).

Eesti Teatriliit. Laureaadid 2010

<http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi/laureaadid-2010> (vaadatud 9. V 2020).

Eesti Teatriliit. Laureaadid 2011

<http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi/laureaadid-2011> (vaadatud 9. V 2020).

Eesti Teatriliit. Laureaadid 2012

<http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi/laureaadid-2012> (vaadatud 9. V 2020).

Eesti Teatriliit. Laureaadid 2013

<http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi/laureaadid-2013> (vaadatud 9. V 2020).

Eesti Teatriliit. Laureaadid 2014

<http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi/laureaadid-2014> (vaadatud 9. V 2020).

Eesti Teatriliit. Laureaadid 2015

<http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi/laureaadid-2015> (vaadatud 9. V 2020).

Eesti Teatriliit. Laureaadid 2016

<http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi/laureaadid-2016> (vaadatud 9. V 2020).

Eesti Teatriliit. Laureaadid 2017

<http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi/laureaadid-2017> (vaadatud 9. V 2020).

Eesti Teatriliit. Laureaadid aastate järgi

<http://www.teatriliit.ee/auhinnad/laureaadid-aastate-jargi> (vaadatud 21. V 2020)

Hygicult Y&F Hygiene Test <https://www.kiilto.com/en/products/hygicult-yf/> (vaadatud 14. V

2020).

ICOM Code of Ethics for Museums

<https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/ICOM-code-En-web.pdf> (vaadatud 21. V 2020).

L. Kaunissaare, Heta Jäälinoja: tõeliselt lahe animatsioon paneb maailma teisiti nägema

<https://kultuur.err.ee/312315/heta-jaalinoja-toeliselt-lahe-animatsioon-paneb-maailma-teisiti-nagem> (vaadatud 9. V 2020).

Muuseumiseadus, § 2 (4). <https://www.riigiteataja.ee/akt/110072013001> (Vaadatud 15. IV 2020).

Muuseumiseadus, §5. <https://www.riigiteataja.ee/akt/110072013001> (Vaadatud 15 IV 2020).

NO64,5 Aktsioon. Esimene lugemine: Reformierakonna juhatuse koosolek.

<https://no99.ee/lavastused/no64-5-aktsioon-esimene-lugemine-reformierakonna-juhatuse-koosolek> (vaadatud 18. V 2020).

NO71 Põhuteater <https://no99.ee/lavastused/no71-pohuteater> (vaadatud 9.V 2020).

NO76,9 Aktsioon: Pecha Kucha ja Potlatch

<https://no99.ee/lavastused/no76-9-aktsioon-pecha-kucha-ja-potlatch> (vaadatud 18. V 2020).

NO88 ГЭП ehk Garjatsije Estonskije Parni

<https://no99.ee/lavastused/no88-gep-ehk-garjatsije-estonskije-parni> (vaadatud 19. V 2020).

NO96 Seitse samuraid <https://no99.ee/lavastused/no96-seitse-samuraid> (vaadatud 19. V 2020).

NO91 Kuningas Ubu <https://no99.ee/lavastused/no91-kuningas-ubu> (vaadatud 19. V 2020).

NO91 Kuningas Ubu kavaleht <https://issuu.com/teaterno99/docs/named51654> (vaadatud 19.

V 2020).

NO93,5 Aktsioon: Ulgumerelainetel

<https://no99.ee/lavastused/no93-5-aktsioon-ulgumerelainetel> (vaadatud 18. V 2020).

NO97 Padjamees <https://no99.ee/lavastused/no97-padjamees> (vaadatud 19. V 2020).

NO99 Põhuteater. Avalik ruum

http://pohuteater.no99.ee/pohuteater#/pohuteater/avalik_ruum (vaadatud 9. V 2020).

NO99 Põhuteater. Teatriprogramm <http://pohuteater.no99.ee/pohuteater#/programm/teater> (vaadatud 9 V 2020).

NO99 Põhuteater. Varia Programm <http://pohuteater.no99.ee/pohuteater#/programm/varia> (vaadatud 9. V 2020).

NO99 Põhuteatri sulgemine

<http://pohuteater.no99.ee/pohuteater#/programm/aktsioon/no99-phuteatri-sulgemine-68> (vaadatud 9. V 2020).

NO99 tekitab Berliini kontserdimajas elevust

<https://kultuur.err.ee/634801/no99-tekitab-berliini-kontserdimajas-elevust> (vaadatud 9. V 2020).

NO99 Vahel on tunne, et elu saab otsa ja armastust polnudki

<https://no99.ee/lavastused/no99-vahel-on-tunne-et-elu-saab-otsa-ja-armastust-polnudki> (vaadatud 19. V 2020).

Olari Elts <https://www.erso.ee/olari-elts/> (vaadatud 9. V 2020).

Petri Tuhkanen. About <https://petrituhkanen.com/about/> (vaadatud 9. V 2020).

Selgusid Euroopa teatri preemia kõik laureaadid

<https://kultuur.err.ee/639940/selgusid-euroopa-teatri-preemia-koik-laureaadid> (vaadatud 9. V 2020).

Teater NO99 <https://no99.ee/> (vaadatud 9. V 2020).

Tekstid. Vahel on tunne, et elu saab otsa ja armastust polnudki

<https://no99.ee/tekstid/no99-vahel-on-tunne-et-elu-saab-otsa-ja-armastust-polnudki/vahel-on-tunne-et-elu-saab-otsa-ja-armastust-polnudki> (vaadatud 19. V 2020).

T. Ojasoo, 2006. Teater NO99 raamat, lk 67, <https://issuu.com/teaterno99/docs/name08ef44> (vaadatud 30. IV 2020).

Intervjuud

A. Aaresild, intervjuu. Küsitles autor, 17. V 2020, vt Lisa 1.

E.L. Semper, intervjuu. Küsitles autor, 20. V 2020. Märkmed autori valduses

M. Palu, vestlus autoriga 20. V 2020.

LISA 1

Intervjuu Ajaloomuuseumi peavarahoidja Ann Aaresillaga, küsitles autor 17. V 2020

Kuidas jõuavad kostüümid tavaliselt muuseumi kogusse? (Läbi annetuse, ostu vms)

Kostüümid jõuavad kogusse annetustena. Muuseumil on põhimõte, et ostame väga harvadel juhtudel asju. Enamasti peab meie koguhoidja läbirääkimisi teatriga ja siis läheb kokkuleppel kostüüme välja valima ja järele.

Millistes grupeeringutes jõuavad kostüümid tavaliselt muuseumi kogusse? (Üksikuna, ühe lavastuse kostüümid koos jne)

Teatrikostüümide puhul ei saa me väga terviklikkusest rääkida, kuna teatrid taaskasutavad kostüüme, õmblevad neid ümber jne. NO99 puhul oli erand, kuna teater lõpetas tegevuse ja saime tervikliku komplekti. Ideaalis tahaksime teiste annetuste puhul rohkem ise valida, kriteeriumid sõltuvad mitmetest asjadest, nt kas etendus või näitleja on rolli eest võitnud auhindu, kuidas kriitikud lavastust hindasid jne. Samuti on oluline ka esteetiline pool. Loodame, et saame teatritega head koostööd teha ja nad hea meelega annetavad meile oma kostüüme.

Kuidas näeb välja ühe kostüümi arvele võtmise protsess? Kuidas see protsess kostüümide hulga suurenedes muutub?

Kui kostüüm on muuseumisse jõudnud, siis on eelvalik juba tehtud. Seejärel vaatavad konservaatorid ja koguhoidja selle üle. Kostüümil hinnatakse materjale, seisukorda, potentsiaali edasiseks säilimiseks. Seejärel vajadusel puhastatakse. Koguhoidja teeb infosüsteemis MuIS registreerimise ja seejärel jõuab kostüümide kogum kogude komisjoni ette. Kogude komisjon arutab, nii säilimist kui ka kultuuriloolist olulisust. Samuti vaatab kogumit kogu terviklikkuse seisukohalt. Komisjon otsustab, mis võetakse muuseumi põhikogusse ja mis abikogusse. Abikogusse võetakse enamasti selliseid asju, mille säilivust ei hinnata nii heaks. Seejärel vormistab peavarahoidja kogusse vastuvõtuakti, annab museaalile numbri ja võtab üleandja ja vastuvõtja (peavarahoidja) allkirja. Vastuvõtu peab lõplikult kinnitama muuseumidirektor.

Kui palju kaasaegse teatri kostüüme on TMM kogus?

Ma ei oska kahjuks peast niiviisi öelda. Meil ei ole eraldi kostüümikogu ja kostüümid kuuluvad ajaloolisse kogusse, kus on peamiselt esemed. Hinnangulist arvu uuri palun koguhoidjalt, tema oskab seda öelda.

Kuidas, kui üldse, erineb kaasaegse teatri kostüümide kogusse võtmine traditsioonilise teatri kostüümide kogusse võtmisest?

Suuremat erinevust ei olegi. Peamine erinevus on, et tänapäeval võtame me vastu museaale infosüsteemis MuIS.

Kui tihti on minevikus otsustatud mingit kostüümi kogusse mitte võtta? Kas meenub näiteid? Ei meenu juhuseid. Kuna olen ise töötanud selles muuseumis alles 3 aastat. Ka seda küsimust võib täpsustada koguhoidjaga.

Mis saab kostüümidest, mis otsustatakse kogusse mitte võtta?

Kui muuseum üldse ei näe potentsiaali miskil põhjusel kostüümidel, siis katsume selle valiku teha enne kostüümide muuseumisse jõudmist. Kui tõesti ei soovi me kostüümi ei põhikogusse ega abikogusse, siis pakume kostüümi tagasi teatrile.

Milliseid materjale on hoiustamisel kasutatud?

Hetkel oleme kasutanud happevabasid karpe, siidipaberit, mikalenti. Samuti oleme paremini säilinud kostüüme riputanud riidepuudele, neid puuvillase kangaga kattes, et tolm ja valgus liiga ei teeks.

Millistes keskkonnatingimustes hoiustatakse kostüüme?

Kostüüme hoiustatakse hoidlas. See pole kahjuks spetsiaalselt teatrikostüümidele loodud ideaalsete tingimustega hoidla vaid on kohandatud enamvähem sobivaks, et seisund ei halveneks. Püüame siiski paremuse poole.

Kui tihti kontrollitakse keskkonnatingimusi ja kostüümide seisukorda?

Tingimustel hoiab pidevalt peal silma koguhoidja ja konservaator. Kostüümide seisukorda hindame vähemalt kord 5 aasta jooksul inventuuri käigus, vajadusel tihemini. Loodame, et

infosüsteem MuIS areneb ja sinna tehakse konserveerimise „kratt“ kes hakkab soovitama vastavalt materjalidele ja seisundile kindlate museaalide puhul tihemini kontrollimise vajadust.